

Úkoly č. 3

1. Co měří Inglehartova škála postmaterialismu? Co se jí dá vytknout?

Co měří:

"Způsob měření materialismu/postmaterialismu je poměrně jednoduchý. Zpočátku Inglehart používal tzv. čtyřpoložkovou baterii. Zní následovně:

POKYN: PŘEDLOŽTE LÍSTEK č. ...

A532: Hodně se dnes hovoří o tom, k jakým cílům by naše země měla směřovat v nejbližších deseti letech. Na tomto lístku jsou uvedeny některé z cílů, jimž by různí lidé dali přednost.

Kdybyste si musel(a) vybrat, kterou ze snah na tomto lístku byste označil(a) za nejdůležitější? (*POKYN: VYZNAČTE POUZE JEDNU ODPOVĚĎ VE SLOUPCI „a“ DOLE*)

A533: A který z cílů by byl druhý nejdůležitější? (*POKYN: VYZNAČTE POUZE JEDNU ODPOVĚĎ VE SLOUPCI „b“ DOLE*)

	A532 (a) První výběr	A533 (b) Druhý výběr
Udržet pořádek ve státě	1	1
Dát lidem větší možnost hovořit do důležitých vládních rozhodnutí	2	2
Bojovat proti růstu cen	3	3
Bránit svobodu projevu	4	4
Neví	9	9

Položky indikující materialistickou orientaci jsou „udržet pořádek ve státě“ a „bojovat proti růstu cen“, postmaterialistické indikátory jsou „dát lidem větší možnost hovořit do důležitých vládních rozhodnutí“ a „bránit svobodu projevu“. Ten respondent, který vybral v prvním i druhém výběru položky materialistické, je označen za „materialistu“, ten kdo v prvním i druhém výběru zvolil položky postmaterialistické, je označen za „postmaterialistu“.

Jakákoliv kombinace materialistické a postmaterialistické položky dává vznik „smíšenému“ typu. Výsledkem je ordinální stupnice: 1. materialista, 2. smíšený, 3. postmaterialista. Tento způsob měření Inglehart později rozšířil na tzv. dvanáctipoložkovou baterii, která se ve výzkumech předkládá ve třech čtyřpoložkových sadách. Původní baterie je pochopitelně jednou z nich... Materialistické položky v této baterii jsou: „dosáhnout vysoké úrovně ekonomického růstu“, „zajistit spolehlivou obranu naší země“, „udržet pořádek ve státě“, „bojovat proti růstu cen“, „stabilní ekonomika“, „boj proti kriminalitě“. Mají indikovat dva klastry: důraz na ekonomické jistoty („růst cen“, „ekonomický růst“ a „stabilní ekonomika“) a důraz na fyzické bezpečí („udržet pořádek“, „boj s kriminalitou“ a „obrana země“). Postmaterialistické položky jsou: „dbát na to, aby lidé mohli více zasahovat do rozhodování v zaměstnání a v místě bydliště“, „pokusit se zkrášlit naše město a venkov“, „dát lidem větší možnost hovořit do důležitých vládních rozhodnutí“, „bránit svobodu projevu“, „směrování k humánnější, lidštější společnosti“, „směrování ke společnosti, ve které myšlenky mají větší hodnotu než peníze“. Vyjadřují estetické („zkrášlit města“), intelektuální („myšlenky větší hodnotu než peníze“, „svoboda projevu“) a sebeaktualizující prvky osobnosti: „dbát na to, aby lidé mohli více zasahovat do rozhodování v zaměstnání a v místě bydliště“ a „dát lidem větší možnost hovořit do důležitých vládních rozhodnutí“ [viz Inglehart 1990: 132-134]. [Rabušic 2000: passim]

Co lze vytknout:

"Jistý problém s touto mírou spočívá v tom, jak upozorňují Clark, Dutt a Rapkin [1997], že

zakrývá absolutní přírůstek či úbytek v procentech materialistů a postmaterialistů. Jak uvádějí Clark, Dutt a Rapkin [1997], mezi lety 1976 a 1992 našli v datech z osmi západních zemí celkem 26 % případů, kdy PDI index naznačuje zvýšení nebo snížení počtu materialistů či postmaterialistů, zatímco ve skutečnosti došlo k opaku." (Rabušic: 2000)

"Mnozí z oponujících autorů [viz např. Flanagan 1982, Bean a Papadakis 1994] poukazovali např. na to, že respondenti jsou při odpovědích na Inglehartovu baterii nuceni k výběru položek a jejich seřazování (tzv. *ranking*), místo aby každé, jak bývá zvykem, přiřadili určitý počet nabízených bodů, podle důležitosti, kterou té které položce přisuzují (tzv. *rating*)... Jiní oponenti se domnívají, že Inglehartova baterie spíše měří celkové žádoucí sociální klima než skutečné osobní postoje. Tento názor u nás zastává např. Hana Librová. Vyjadřuje pochybnosti, zda mnohé z položek inglehartovské baterie nepodléhají při dotazovací technice mocným autostylizacím. Domnívá se např., že člověk, který žije v klimatu evropské kultury, má značný sklon souhlasit, že „myšlenky mají větší hodnotu než peníze“... V podobném duchu, ale s jiným akcentem, se nese velmi závažná kritika z pera Clarka et al. [1999]. I tito autoři vycházejí z toho, že na odpovědi respondentů má vliv soudobá ekonomická situace. Proto tvrdí, že položka „bojovat proti růstu cen“ měla smysl v 70. a na počátku 80. let, kdy se západní země potýkaly s relativně vysokou mírou inflace. Později ale přestala být inflace v západních ekonomikách problémem a byla vystřídána nezaměstnaností. Vzhledem k tomu, že Inglehartova baterie problém nezaměstnanosti nenabízí, volí respondenti de facto jen ze tří položek místo ze čtyř. Tím, že materialistickou položku „boj proti růstu cen“ z důvodů její neaktuálnosti respondenti často opomíjejí, nemohou být vzhledem k formátu dotazu a způsobu zpracování označeni za čisté materialisty. Tento mechanismus proto způsobuje, píše Clark et al., že v datech narůstá počet postmaterialistů... Velmi závažné kritické námitky proti Inglehartově metodologii přinesli Davis s Davenportem [1999], kteří si položili zásadní otázku o validitě postmaterialistického indexu, tedy zdali vskutku měří to, co měřit má... „vzorec individuálních odpovědí na postmaterialistickomaterialistické otázky se signifikantně neodlišuje od toho, co lze očekávat od náhody [ibid.: 662-663]..."

„I laikovi je zřejmé, že pokud by Inglehartův výzkumný tým zvolil jinou poznávací metodu, opírající se o méně zprostředkované indikátory, např. přímé pozorování způsobu života lidí či analýzu objemu a skladby odpadů v domácnostech, získal by obraz podstatně odlišný a, do dejme, méně povzbudivý“ [Librová 1997: 53].

Poměrně značná je však i kritika substantivní, z nejnovějších studií jmenujme např. Brysonovou s Curticem [1998], kteří v evropských datech o postojích a hodnotách z průběhu 90. let nenašli příliš mnoho empirické evidence pro posun od „modernizace k postmodernizaci“, jak jej ve své monografii tematizuje Inglehart [1997]." [Rabušic 2000: passim]

2. Jaký je rozdíl mezi tzv. veřejným a tzv. personálním postmaterialismem.

"Lafferty s Knutsenem ... říkají, že tato (Inglehartova-pozn. MK) baterie měří něco jako „veřejný postmaterialismus“, neboli hodnotové preference z hlediska celkového sociálního a ekonomicko-politického kontextu. Proto doporučují konfrontovat ji s výsledky měření tzv. „personálního postmaterialismu“, tedy s nástrojem, který sami vyvinuli." [Rabušic 2000: passim]

Lafferty a Knutsenova škála "personálního postmaterialismu" (1985)

Znění otázky:

Nyní Vám předložíme šest různých položek, které lidé mohou považovat v životě za důležité. Když se nad nimi zamyslíte, která z nich je podle Vašeho názoru pro Vás nejdůležitější? A

kteřá je pro Váš druhá nejdůležitější. A když se na tyto položky podíváte z jiného pohledu, kteřá je pro Váš nejméně důležitá? A kteřá je druhá nejméně důležitá?

- Mít dobré bydlení.
- Mít knihy, vědomosti, ideje.
- Být respektován a uznáván od jiných.
- Mít dost peněz pro vlastní potřebu.
- Mít přátele a vést společenský život
- Být schopen rozvíjet svůj tvořivý talent

Způsob kódování:

- položka vybraná jako nejdůležitější = 5
- položka zvolená jako druhá nejdůležitější = 4
- položka zvolená jako nejméně důležitá = 1
- položka zvolená jako druhá nejméně důležitá = 2
- položky nevybrané = 3

Položky, které v norském výzkumu korelovaly s "veřejným postmaterialismem" měřeným Inglehartovou škálou byly: mít přátele, rozvíjet talent, mít knihy a vědomosti.

S materialistickou dimenzí korelovaly: mít dost peněz, mít dobré bydlení, být respektován

3. Jaké jsou podle Ingleharta příčiny proměny hodnot z materialistických v postmaterialistické a jak se tato teze projevuje v metodologickém nástroji, jímž se Inglehart snaží tuto tezi testovat.

Příčiny:

"Na datech z výzkumu ve Velké Británii, Francii, Itálii, NSR, Belgii a Holandsku tehdy (Inglehart - pozn. MK) doložil, že mohutný rozmach ekonomik industriálních společností v poválečném období spolu s rozvojem demokratického politického systému umožňující postupnou transformaci industriálních společností ve společnosti postindustriální navodily svým socioekonomickým klimatem „společnosti hojnosti“ postupnou, leč zásadní změnu v lidských hodnotách a životních orientacích. Prvořadým cílem pro nově nastupující dospělé věkové kohorty narozené v 50. a 60. letech již podle Inglehartovy teze nebyly ekonomická prosperita a ekonomický růst a z nich vyplývající hmotné jistoty, jako tomu bylo v generacích předchozích. Tyto „materialistické hodnoty“, jak je nazývá, začaly být nahrazovány hodnotami „postmaterialistickými“: cílovou hodnotou se stala možnost svobodné seberealizace individua, participace na politických rozhodnutích, účast na správě věcí a kvalita života v kvalitním životním prostředí.“ [Rabušic 2000: passim]

Metodologický nástroj:

"Aby z těchto položek mohl Inglehart vytvořit souhrnný ukazatel postmaterialismu, musel se nejprve přesvědčit, zdali je jeho baterie validní, to je zda se při statistické analýze položky umístí tak, jak by teoreticky měly: postmaterialistické na jednom pólu, materialistické na pólu druhém. Dobrým nástrojem pro tuto verifikaci je faktorová analýza, metoda hlavních komponent. Aby ji mohl provést, musel jednotlivé položky rekódovat. Učinil tak následujícím způsobem. Každé položce, která byla vybrána v rámci jedné ze tří sad jako nejdůležitější, byla připsána hodnota „1“; té, která byla vybrána jako druhá nejdůležitější, hodnota „2“; hodnota „3“ pak vždy těm položkám, které jako důležité nebyly vybrány... Inglehart vytváří z dvanáctipoložkové baterie sumovaný index (*pm_index*), a to tím způsobem, že u každého re-

spondenta načítá, kolik postmaterialistických položek zvolil. Vzhledem k tomu, že postmaterialistických položek má pět, nabývá tento index rozsahu v intervalu $<0; 5>$. Ten ještě dále kategorizuje tak, že ti, kdo nevybrali žádnou postmaterialistickou položku, jsou označeni jako slabí postmaterialisté, ti, kdo v součtovém indexu zvolili tři a více postmaterialistických položek, jsou označeni jako silní postmaterialisté. Tato dichotomie mu pak slouží k vytvoření „indexu postmaterialismu“, který vzniká jako rozdíl mezi procentuálním podílem silných a slabých postmaterialistů... Když pracuje s daty, které vznikly agregací z různých zemí, uvádí při srovnávání jednotlivých zemí často tzv. „index procentuálních rozdílů“ PDI (*Percentage Difference Index*), který vypočítává jako rozdíl mezi podílem postmaterialistů a materialistů v původní čtyřpoložkové baterii." [Rabušic 2000: passim]

4. Jak se měří názorové vůdcovství a kdo je autorem tohoto měření? A z jaké teoretické koncepce tato škála měření vychází?

"V prvním výzkumu, v němž byli identifikováni názoroví vůdci, položili Paul Lazarsfeld a jeho spolupracovníci dotazovaným dvě otázky, které směřovaly k sebeidentifikaci dotázaných jako osob, jejichž názory ovlivňují jejich sociální okolí, tedy tzv. názorových vůdců. První dvojice klasických otázek tehdy zněla:

1. *Zkusil(a) jste v poslední době přesvědčit někoho o svých politických názorech?*
2. *Žádal Vás v poslední době někdo o radu v politických otázkách?*

Všechny osoby, které odpověděly na jednu nebo obě otázky pozitivně, byly v tomto výzkumném šetření chápány jako názoroví vůdci [Lazarsfeld, Berelson, Gaudet 1944: 50]... Nejčastěji používanými dvěma způsoby zjišťování názorového vůdcovství jsou 1) dotaz nebo soubor dotazů, v odpovědi na něž hodnotí dotázaná osoba své vlastní názorové vůdcovství a 2) dotazy směřované na informátory; ti mají sdělit, koho považují za vlivného ve svém městě, obci, komunitě, zkrátka ve svém okolí." [Jeřábek 2003: passim]

"Zjišťování názorového vůdcovství tímto způsobem o čtyřicet let později rozpracovala E. Noelle-Neumannová ve výzkumném projektu, jehož výsledkem bylo vytvoření prakticky dobře využitelné, validní a reliabilní stupnice pro měření tzv. „síly osobnosti“... "PS-škála" [Noelle-Neumann 1983]. Tento přístup využívá desetipoložkové baterie jednoduchých otázek zjišťujících odhad vlastního chování v nejrůznějších běžných situacích. Dosažené skóre je mírou „názorového vůdcovství“ a je přesnější než původní dvojice otázek." [Jeřábek 2003: passim]

"**Škála síly osobnosti** byla vytvořena týmem německé socioložky Elisabeth Noelle-Neumannové (1982-85) za účelem identifikace **názorových vůdců**, tedy lidí, kteří jsou schopni ovlivňovat druhé. Škála by měla dokázat odhalit jedince, kteří zastávají významné pozice v mezilidských vztahových sítích a zároveň disponují vlastnostmi, jež jim umožňují působit na mínění ostatních. Pracuje s pojmem „síly osobnosti“, který by měl zahrnovat sebe-důvěru, aktivitu, iniciativu, zájem o dění a podobné vlastnosti.

Škála se skládá z deseti výroků, s dichotomickými odpověďmi: ano x ne. Těchto 10 výroků vzniklo na základě faktorové analýzy původních 34 položek, které byly administrovány reprezentativnímu vzorku německé populace (N = 3 542).

Konstrukce celkového indexu je následující: Za kladnou odpověď je přičteno podle typu položky 12 až 18 bodů, za zápornou 6 až 9. Tyto váhy odpovídají korelacím jednotlivých polo-

žek s celkovým skóre škály. Přehled vah jednotlivých odpovědí podává tabulka 1. Celkové skóre nabývá hodnot v intervalu <75; 149>" [Jeřábek 2003] [Noelle-Neumann 1985, 1992]

Co index vyjadřuje?

Zobecněnou dispozici k přijímání aktivní role v životě a míru ochoty přebírat vůdčí roli v názorových otázkách

Kategorizace indexu (podle Jeřábka):

1. osoby názorově závislé hodnoty 75–99
2. osoby průměrné hodnoty 100–123
3. názoroví vůdci hodnoty 124–149

"Pojem názorový vůdce poprvé vymezili Paul Lazarsfeld a jeho spolupracovníci v klasické studii *The People's Choice* věnované zkoumání procesu utváření postojů a volebních preferencí v předvolební kampani [Lazarsfeld, Berelson, Gaudet 1944: 49], ... Tento pojem označoval osoby, které mají vliv na utváření názorů a postojů lidí kolem sebe. Dovedou jim poradit v nejrůznějších otázkách, jsou často žádáni o radu a sami ji také nabízejí. Zajímají se o informace, stanoviska a výroky prezentované masovými sdělovacími prostředky právě tak jako o údaje a názory jiných lidí zprostředkované osobní neformální mezilidskou komunikací. Takto získané poznatky předávají dál ostatním lidem. Lazarsfeld v této souvislosti formuloval tezi o dvojstupňovém toku komunikace: „... informace z masových médií často proudí nejprve k názorovým vůdcům a teprve od nich k jejich následovníkům, k ostatním členům běžné populace ...“ [Lazarsfeld, Berelson, Gaudet 1944: 151]." [Jeřábek 2003: passim]

5. Co jsou Schwartzovy hodnotové portréty

Zjišťování hodnotových orientací pomocí portrétů PVQ= Portrait Values Questionnaire: konkrétnější a méně časově náročný, než **Měření hodnotových orientací metodou SVS= Schwartzova zjišťovací metoda** (Schwarz Value Survey); PVQ měří stejných 10 typů hodnot, obsahuje krátké slovní portréty 29 různých lidí a respondent určuje, do jaké míry se s daným typem ztotožňuje (škála 1-6), respondent porovnává portrét se sebou, nikoliv sebe s portrétem, což směřuje pozornost na hodnotově relevantní aspekty druhých, kteří jsou vypořádaní, porovnávání sebe s druhými by mohlo zaostřit pozornost příliš na vlastní osobu, uvědomil by si mnoho svých vlastností, a to i těch, které nejsou pro daný účel relevantní. PVQ je vytvořeno ve 2 podobách: pro muže a ženy. Zjišťuje podobnost s někým, kdo má určité cíle a aspirace, než podobnost s nositelem určitých rysů - lidé kteří si cení nějakého cíle, nemusejí mít nutně odpovídající rys (např. člověk vysoko hodnotí tvořivost, jako vůdčí princip v životě, aniž by sám byl tvořivý typ). [Řeháková 2006]

6. Platí u Cronbachova alfa, čím větší, tím lepší?

Při vytváření sumovaných (součtových) indexů si musíme být jisti, zdali položky, které mají vstupovat do indexu, a které chceme počítat, jsou k sobě navzájem v takovém vztahu, že jejich sečtení má smysl. Tuto funkci plní procedura, které se říká kontrola reliability indexu (Cronbachova alfa). [Rabušic nedat.]

"... reliabilita, kterou Cronbachovým alfa měříme, je tzv. položková, ... Vzorec tradovaný v metodologických učebnicích vypadá následovně (Cronbach 1960):

$\alpha = (k/(k-1)) * [1 - \sum si^2 / ssum2]$, kde k je počet položek vstupujících do analýzy reliability, si^2 –rozptyl jednotlivých položek vstupujících do škály, ssum2 –rozptyl celkové součtové škály. Teoreticky nabývá Cronbachovo alfa hodnot mezi nulou a jedničkou (respektive mezi nulou a $k/(k-1)$), tedy k jedničce se může pouze limitně blížit." [Soukup nedat.: 1]

Co se týká otázky, zda platí čím větší, tím lepší, nutno odpovědět, že nikoliv. Pro Cronbachovo alfa, a nejen pro ně, platí, že se jeho hodnota zvyšuje s nárůstem počtu položek. Tedy i přidáním relativně neužitečných položek položková reliabilita roste. Nemělo by tedy docházet k tomu, že měříme reliabilitu škály ze 30 položek a jsme spokojeni, že je reliabilita vysoká. V literatuře je doporučovaná velikost Cronbachova alfa nad 0,7. Tuto mez ovšem musíme posuzovat s ohledem na počet položek použitých ve škále. Zatímco tedy hodnota 0,7 u škály z 5 položek je dobrý výsledek, u škály ze 30 položek nikoliv. [Soukup nedat.]

Vypočtené Cronbachovo alfa (většinou používáme údaj o nestandardizované hodnotě, standardizovat bychom museli pouze tehdy, pokud by stupnice položek byly velmi rozdílné, to je kdyby se jejich průměry a směrodatné odchylky značně lišily) by mělo být vždy větší než 0,7. Pokud je ale větší než 0,9, pak to naznačuje, že některé položky jsou nadbytečné a měří totéž. [Rabušic nedat.]

Zdroje:

Jeřábek, Hynek. 2003. "Měření názorového vůdcovství v českých sociologických výzkumech (PS-škála jako nástroj pro zjišťování názorového vůdcovství)." *Sociologický časopis*.(39)5: 687–706.

Rabušic, Ladislav. 2000. "*Je česká společnost "postmaterialistická?"*" " Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy Univerzity.

Rabušic, Ladislav. 2000. *Jak dělat kontrolu vnitřní reliability (CRONBACHOVO ALFA)* Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy Univerzity.

Soukup, Petr. nedat. Čím větší, tím lepší (aneb mýty o reliabilitě). *Sociologický webzin*. Praha: Sociologický ústav AVČR.

Vyřešené úkoly odevzdejte prosím do odevzdávání 4. týdne do pondělí 15. 3. 2010